

BIJLAGE 1

Overzicht ouderenbeleid

De discussie over vergrijzing en ouderenbeleid start niet vanuit een nulsituatie. In 2001 heeft de toenmalige staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een brochure uitgegeven met een overzicht van het rijksbeleid tot dan toe. De brochure is op te vragen via de website van het ministerie van VWS. Sindsdien heeft het ouderenbeleid niet stilgestaan. Hierna wordt ingegaan op een aantal meer recente ontwikkelingen.

Arbeidsparticipatie (SZW)

Door de vergrijzing ontstaat een steeds grotere groep burgers die niet meer werkt, maar wel een beroep doet op collectieve voorzieningen. Oudere werknemers (55-64 jaar) stoppen vaak vervroegd met werken. Dit kan de wens zijn van de werknemer, maar soms is het niet zijn eigen keuze. Veel werkgevers investeren niet meer in het opleiden van ouder personeel, nemen liever een jongere in dienst dan een oudere en als het economisch slecht gaat, wordt er vaak voor gekozen de oudere werknemer als eerste te ontslaan.

In 2000 heeft de Europese Commissie een richtlijn opgesteld om regelingen voor vervroegde uittreding opnieuw te gaan beoordelen in het licht van maatschappelijke veranderingen. In 2001 werd dit aangescherpt in een richtlijn tot het ontwikkelen van beleid voor 'actief ouder worden'. Volgens deze richtlijn moeten lidstaten beleid ontwikkelen dat de capaciteit van oudere werknemers verhoogt, evenals een systeem van beloningen voor ouderen, die zo lang mogelijk blijven werken. Ook wordt het van belang gevonden dat mensen gedurende hun hele leven kunnen blijven leren, zodat alle werknemers – inclusief oudere werknemers – hun mogelijkheden op de arbeidsmarkt kunnen blijven vergroten door het volgen van cursussen.

Daarop hebben de Europese Raden van Lissabon en Stockholm ambitieuze doelen vastgesteld voor de verhoging van de werkgelegenheidspercentages in de Unie. In 2010 moet 70% van de bevolking van 15-64 jaar aan het werk zijn, van de vrouwen moet 60% emplooi hebben en 50% van de ouderen in de leeftijd van 55-64 moet aan het arbeidsproces deelnemen. Om deze doelstellingen te bereiken, zal een groot aantal 'anders'-actieve personen tot de arbeidsmarkt moeten toetreden.

De verwezenlijking van deze doelen hangt af van een duurzame, economische groei die noodzakelijk is voor sociale samenhang en de duurzame gezondheid van de overheidsbegroting, in het bijzonder op het gebied van pensioenen en de gezondheidszorg.

Tegen de achtergrond van een sterk verslechterde economische en budgettaire situatie zet het kabinet zich in voor een versterking van de sociaal-economische structuur. Een gematigde ontwikkeling van de arbeidskosten, een verhoging van de arbeidsproductiviteit en vooral een belangrijke verbetering van de arbeidsparticipatie zijn de centrale doelstellingen van het sociaal-economische beleid van dit kabinet. Het doel is een verhoging van de arbeidsparticipatie van ouderen van 55-64 jaar te realiseren van 37% in 2002 naar 50% in 2010. Zo zal de werking van sociale zekerheidsregelingen worden verbeterd. Ook worden er maatregelen genomen om de participatie van groepen waar deze achterblijft, zoals ouderen, te bevorderen, de effectiviteit van het reïntegratiebeleid te verhogen en de overgang vanuit de sociale zekerheid naar een betaalde baan financieel aantrekkelijker te maken.

Verhoging van de participatie betekent dat iedereen die daarvoor de leeftijd en de capaciteit heeft, actief deelneemt aan de arbeidsmarkt. Dit geldt in het bijzonder voor ouderen waar de arbeidsparticipatie nu laag is. Gegeven de conjuncturele ontwikkelingen kan voor de komende periode een dalende trend in de netto participatie van ouderen worden verwacht. Doelstelling van het kabinet is dat deze dalende trend in 2007 zal zijn gekeerd in een stijgende trend. Dit wordt ondersteund door maatregelen gericht op het bereiken van een participatiegraad voor ouderen van 50 % zoals het afschaffen van de fiscale facilitering voor VUT en prepensioenregelingen. Verder zullen onder andere vanaf 2004 de sollicitatieplicht en de andere arbeidsverplichtingen gericht op werkhervatting ook weer voor oudere werknemers gaan gelden.

Het kabinet heeft in het hoofdlijnenakkoord een aantal beleidsmaatregelen opgenomen ter verhoging van de arbeidsparticipatie. Vooral maatregelen op het gebied van VUT/prepensioen, WAO, WW en Bijstand zijn

hierop gericht. Om de arbeidsparticipatie van ouderen te verhogen, is een mix van maatregelen in voorbereiding of reeds ingevoerd. Zo wordt bijvoorbeeld de sollicitatieplicht voor werklozen van 57½ jaar en ouder met recente werkervaring opnieuw ingevoerd.

De Taskforce Ouderen en Arbeid komt in december 2003 met aanbevelingen over het behoud van oudere werknemers voor de arbeidsmarkt. Er is een voorlichtingscampagne in voorbereiding om de vooroordelen over oudere werknemers weg te nemen en het langer doorwerken te stimuleren.

Het Wetsvoorstel Gelijke behandeling op grond van leeftijd bij arbeid, beroep en beroepsonderwijs geeft ouderen betere arbeidsmarktkansen.

Het kabinet wil door middel van financiële prikkels ouderen stimuleren aan het werk te blijven of aan de slag te gaan. Ook is een levensloopregeling in voorbereiding, waarmee het kabinet het sparen voor betaald verlof fiscaal ondersteunt.

Begrotingsbeleid (Financiën)

Van houdbare overheidsfinanciën is sprake indien de bestaande overheidsvoorzieningen kunnen meegroeien met de welvaart, zonder dat de lasten verzwaaard moeten worden of de overheidsschuld zich uiteindelijk explosief ontwikkelt. Aan deze voorwaarde kan alleen voldaan zijn als er uitzicht bestaat op een voldoende vermindering van de rentelasten. Dit betekent, dat er perspectief moet zijn op een voldoende snelle afname van de overheidsschuld. Het kabinet acht het niet aanvaardbaar om de lasten van de vergrijzing af te wentelen op de toekomstige generaties. Gegeven het huidige niveau van het overheidstekort en de verdere stijging daarvan zonder nader beleid, bestaat er voor deze kabinetsperiode echter geen uitzicht op schuldaflossing. Het kabinet levert wel een forse inspanning om het EMU-tekort te verkleinen. Het beleid is er daarnaast op gericht om, via versterking van de economische structuur in de jaren na de kabinetsperiode, een verdere verbetering van het begrotingssaldo mogelijk te maken. Volgens het CPB bestaat er, vooral vanwege de zogenoemde pijlijneffecten van het beleid, uitzicht op een aanzienlijke verbetering van het begrotingssaldo in de jaren na 2007. Het kabinetsbeleid biedt daarmee perspectief op vermindering van de overheidsschuld na de kabinetsperiode. Houdbare overheidsfinanciën vragen in alle gevallen om een forse vermindering van de overheidsschuld. Er kan met het oog op houdbare overheidsfinanciën echter niet worden volstaan met het verbeteren van het EMU-saldo, maar het is ook nodig om de arbeidsdeelname te vergroten en om de collectieve arrangementen aan te passen. Met het oog op de vergrijzing bestaat met andere woorden behoefte aan beleid op drie terreinen. Naast schuldaflossing is stimulering van de arbeidsparticipatie geboden. Daarmee valt weliswaar niet te voorkomen dat de AOW- en de zorguitgaven in de komende decennia een groter beslag op het nationale inkomen gaan leggen, maar een grotere arbeidsdeelname vergemakkelijkt wel de financiering van deze uitgaven. Ook aanpassing van de collectieve arrangementen kan bijdragen aan houdbare overheidsfinanciën. Zo vindt de stelselherziening van de zorg niet alleen plaats om een betere kwaliteit van de zorgvoorzieningen te bereiken, maar ook om de betaalbaarheid van de collectief gefinancierde zorguitgaven te garanderen.

Mobiliteit (V&W)

Mobiliteit is een essentiële voorwaarde om te kunnen participeren in de Nederlandse samenleving. Zonder mobiliteit geen werk en geen familie of theaterbezoek.

Vaak niet, maar vaak ook wel gaat ouder worden gepaard met het krijgen van functionele beperkingen. Ouderen lopen niet meer zo snel als vroeger, worden strammer en het reactievermogen neemt af.

Het is het streven van de minister van Verkeer en Waterstaat dat op al haar relevante beleidsterreinen rekening wordt gehouden met de specifieke noden en behoeften van mensen met een functiebeperking. Met name is de aandacht gericht op het openbaar vervoer, waarbij het streven is dat dit – in samenwerking met de verantwoordelijke decentrale overheden - toegankelijk wordt voor mensen met een functiebeperking: 2010 het openbaar vervoer over de weg en in 2030 het openbaar vervoer over het spoor.

Naast het openbaar vervoer zal - met een vergrijzende bevolking - de aandacht de komende jaren ook uitgaan naar andere vervoersmodi en naar de constructie en inrichting van wegen en overige infrastructuur. Door het realiseren van vervoerssystemen die toegankelijk en bruikbaar zijn voor het grootste deel van de mensen met een functiebeperking, kunnen categoriale voorzieningen in belangrijke mate worden teruggebracht.

Wonen en zorg (VROM)

In de afgelopen jaren heeft de afstemming van wonen en zorg veel aandacht gehad. Uitgangspunt daarbij is dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen. Het percentage woningen voor ouderen in de goedkope nieuwbouw bedroeg in de afgelopen jaren gemiddeld 35%. De bouwregelgeving is in 1997 aangepast om de toegankelijkheid van nieuwbouwwoningen te bevorderen. De plaatsing van liften aan woongebouwen en ook het opplussen van bestaande woningen is door subsidie gestimuleerd ter bevordering van een betere toegankelijkheid van de bestaande woningen. Om praktische knelpunten op te heffen en nieuwe kanshebbende ontwikkelingen te stimuleren is de tijdelijke Woon-zorg-stimuleringsregeling in het leven geroepen: deze is per 1 oktober 2003 beëindigd.

Experimenten met gebruiksvriendelijke domotica als signaleringssystemen en voorzieningen die bijdragen aan het gebruiksgemak van de woning, zijn bevorderd. De samenwerking tussen woningcorporaties en zorginstellingen is aanzienlijk toegenomen.

Half september 2003 is een brief naar de Tweede Kamer (2002-2003 26631, nr. 57) gezonden in het kader van de modernisering van de AWBZ waarin de kwantitatieve opgave voor nultreden-woningen tot 2015 is aangegeven.

Niet alleen de woning, maar ook de voorzieningen in de woonomgeving dragen bij aan het langer zelfstandig wonen van ouderen. De ontwikkeling van levensloopbestendige wijken heeft daarom in de afgelopen jaren eveneens meer aandacht gekregen.

Een leven lang leren (OCenW)

De noodzaak om te komen tot een beleid voor een leven lang leren is al een aantal jaren duidelijk. In april 2002 is door het kabinet de Beleidsagenda Leven Lang Leren uitgebracht. Daarnaast heeft de SER in juni 2002 het advies "Het nieuwe leren" uitgebracht. Naar aanleiding van de beleidsagenda, het SER-advies en de kabinetsreactie op dit advies wordt een Platform Leven Lang Leren ingericht, waarin beleidsaanbevelingen worden uitgewerkt. OCenW zal dit platform coördineren. De discussie over een leven lang leren kent twee invalshoeken. De eerste invalshoek is gerelateerd aan het belang van een leven lang leren voor de economie. In dit kader streeft het kabinet naar verhoging van het opleidingsniveau van de beroepsbevolking, om uiteindelijk de arbeidsproductiviteit en daarmee de welvaart van Nederland te vergroten. De tweede invalshoek is gerelateerd aan het belang van een leven lang leren voor sociale insluiting, het ervoor zorgdragen dat er geen tweedeling in de maatschappij gaat ontstaan. Dit risico is aanwezig, als kennis en competenties niet goed worden verspreid over de gehele maatschappij. Hierbij is de koppeling naar de onderhavige nota gelegd. Het is van het grootste belang voor de Nederlandse samenleving dat de steeds groter wordende groep ouderen niet afhaakt binnen onze kennismaatschappij. Dit kan voorkomen worden door aan de ene kant de toegankelijkheid van het onderwijs te verhogen voor ouderen, maar zal aan de andere kant moeten worden bereikt via gerichte instrumenten om deze groep actief lerend te houden. Daarbij zal de vorming van educatieve netwerken in de regio een belangrijke rol moeten gaan spelen. Het gaat daarbij om netwerken van onder andere onderwijsinstellingen, bibliotheken, volksuniversiteiten en club- en buurthuiswerk. In het Platform leven lang leren zal uitwerking worden gegeven aan een aantal aanbevelingen.

Daarnaast bestaat natuurlijk de mogelijkheid voor gemeenten om binnen het educatiebudget voorzieningen voor ouderen in te kopen bij de Regionale Opleidingen Centra (ROC's).

Zorg en maatschappelijke participatie (VWS)

Het ministerie van VWS is verantwoordelijk voor de welzijnsbranche (globaal begrensd door de Welzijnswet 1994) en houdt zich ook bezig met de coördinatie van de sociale pijler in het Grote Stedenbeleid en het beleid gericht op Vitalisering van het platteland. "Welzijn ouderen" is een subbranche van het brede welzijn. Het is voor ouderen van groot belang of dit werk (veelal thans uitgevoerd door Stichtingen welzijn ouderen of uit sectoren binnen grotere welzijnsstichtingen) kan blijven voortbestaan c.q. de ruimte krijgt voor uitbreiding.

In de afgelopen jaren is gewerkt aan het versterken van de maatschappelijke positie van ouderen. Bepaalde randvoorwaarden zijn daarbij van belang: zelfstandigheid, toereikend inkomen, geschikte huisvesting, toegankelijke voorzieningen en een goede gezondheid dan wel een adequate zorgverlening alsmede mogelijkheden tot sociale, educatieve en arbeidsparticipatie. Tweejaarlijks rapporteert het Sociaal en Cultureel Planbureau over de stand van zaken.

De houding van de samenleving jegens ouderen wordt bepaald door de waarde die gehecht wordt aan ouderdom en jeugd. Oud is ziek en zielig, jong is productief en vitaal. Die beeldvorming begint - mede door de activiteiten van de ouderenbonden en de toename van het aantal ouderen - langzamerhand te wijzigen. 15-20% van de ouderen (vooral oudere vrouwen) zit in een kwetsbare situatie en dat percentage is door de jaren heen vrij stabiel.

Het kan niet ontkend worden dat ouderdom met gebreken komt, zoals het spreekwoord zegt. En als we iets gaan mankeren, dan willen we graag dat dit zo snel mogelijk wordt verholpen of dat we zo goed mogelijk kunnen blijven functioneren. In de afgelopen jaren is hard gewerkt aan het inrichten van loketten waar mensen met vragen over zorg- en dienstverlening terecht kunnen. Veel gemeenten beschikken over een ouderenadviseur, die kan helpen bij het verduidelijken van de hulpvraag en kan verwijzen naar de juiste instellingen.

Het terugdringen van de wachtlijsten in de gezondheidszorg heeft hoge prioriteit gekregen. Daarbij is er ook veel aandacht voor de kwaliteit van de professionele zorg en de ondersteuning van de mantelzorg. Met de modernisering van de AWBZ wordt beoogd de middelen voor zorgverlening doelmatig in te zetten. De Wet voorzieningen gehandicapten stelt mensen in staat om met beperkingen zelfstandig te functioneren en maatschappelijk te participeren. Daarnaast wordt gewerkt aan de contouren van een Wet op de maatschappelijke zorg, waarmee de kwaliteit van (welzijns-) diensten beter kan worden geregeld. Deze wet, in te voeren per 2006, zal onder meer de aanpassing van woningen, de huishoudelijke hulp, hulpmiddelen en wellicht nog een scala van andere voorzieningen gaan omvatten. Tegelijkertijd zal de AWBZ worden ontdaan van onderdelen die buiten de begrippen "onverzekerbare zorg" en "gezondheidszorg" vallen. Voor ouderen is deze ontwikkeling van cruciaal belang, omdat een goed stelsel een waardig en zo lang mogelijk zelfstandig bestaan mogelijk kan maken, terwijl een stelsel dat niet adequaat kan functioneren het omgekeerde teweeg kan brengen.

De beste manier om zo lang mogelijk gezond te blijven, is bewegen. Voor ouderen zijn er in de afgelopen jaren een aantal projecten ontwikkeld die hen ertoe moeten bewegen om te bewegen. Wandelen, zwemmen en fietsen kan tot op hoge leeftijd. De beste voorwaarde om maatschappelijk te kunnen participeren, is de toegankelijkheid van gebouwen en vervoersmiddelen. Recent is het actieplan 'Gelijke behandeling in de praktijk: visie en maatregelen voor mensen met beperkingen, zorg dat het gebeurt' naar de Kamer gezonden. De in dit plan aangekondigde interdepartementale commissie en de Taskforce zijn middelen om het bewustzijn ten aanzien van deze materie te vergroten.

Veel ouderen maken gebruik van het openbaar vervoer. De Pas 65+ maakt het reizen met stads- en streekvervoer voor hen financieel aantrekkelijk. Gezien de ontwikkelingen op het terrein van het openbaar vervoer en de inkomenspositie van de meeste ouderen zal een nut- en noodzaakdiscussie van de Pas 65+ onvermijdelijk zijn.

De absolute decentralisatie van welzijn is achterhaald. De brief van 15 september jl. aan de Tweede Kamer (2002-2003 26631, nr. 56) geeft duidelijk de contouren aan hoe het wel moet/kan. Ook specifieke welzijnsvoorzieningen voor ouderen zijn gedecentraliseerd naar provinciaal of lokaal niveau. In de afgelopen jaren is daarom veel aandacht geweest voor een lokaal ouderenbeleid en voor de positie van ouderen. In dat kader is aandacht besteed aan het samenleven van jongeren en ouderen in wijken en buurten. Vooral in de grote steden neemt het aantal allochtone ouderen snel toe. Lang is gedacht dat zij op termijn terug zouden gaan naar het land van herkomst. Daarom is er weinig aandacht besteed aan de integratie van deze generatie. Met alle gevolgen van dien voor hun positie in de samenleving. Met verschillende programma's wordt geprobeerd de Nederlandse samenleving voor hen toegankelijker te maken. De ouderenbonden spelen hierin ook een belangrijke rol. Het Fonds PGO is sinds januari 2003 verantwoordelijk voor de subsidierelatie met de bonden.

Toch kan niet ontkend worden dat het pakket voorzieningen welzijn voor ouderen is verschaald. Juist in de sfeer van sociaal-cultureel werk is de laatste jaren veel wegbezuinigd. Voor een generatie, voor wie de sociale contacten sowieso om allerlei redenen kwalitatief of kwantitatief verminderen, is dit een groot probleem. Vereenzaming leidt linea recta tot zorgafhankelijkheid, terwijl met een goed aanbod in de sfeer van tijdsbesteding en extensieve zorg (alarmering, Tafeltje-dek-je) goed preventief werk verricht kan worden.

De toegang tot kennis en informatie is met de komst van het WorldWideWeb eenvoudiger geworden. Ouderen zijn echter niet opgegroeid met computers en staan wat dat betreft op achterstand. In het kader van het Nationaal Actieplan Elektronische Snelweg is gewerkt aan een informatieve website speciaal voor ouderen.

In Europees verband is Nederland niet de meest vergrijsde staat. Toch blazen we qua ouderenbeleid een flinke deun mee. Daarbij komt dat de Europese regelgeving steeds meer van invloed is op het nationale (ouderen-)beleid. Internationale uitwisseling staat daarom hoog op de agenda.

BIJLAGE 2

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (Ouderen rapportage 2001), het Centraal Plan Bureau (Four Futures of Europe), de Stichting Toekomstscenario's Gezondheidszorg (Welzijn en waardigheid voor langdurige zorggebruikers, op weg naar 2020), het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Inkomsten en uitgaven van zorgbehoevende ouderen Zorg in Balans, Notitie in het kader van Zorg en Ethiek (Unie-KBO), september 2002), het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (demografische gegevens), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (Bouwstenen voor de Nota Ouderenbeleid; scenario's over de gezondheid van en zorg voor ouderen), de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (Advies bevrijdende kaders), het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (themastudies ouderen), de Sociaal-Economische Raad (EU en vergrijzing; Gezondheidszorg in het licht van de toekomstige vergrijzing : rapport van de Commissie Sociaal-Economische Deskundigen), de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (Generatiebewust beleid; leven in een ouder wordende samenleving; het binnenkort te verwachten rapport Waarden, Normen en Gedrag), en de Task Force Ouderen en Arbeid.

BIJLAGE 3

De Interdepartementale Stuurgroep Ouderenbeleid bestaat uit vertegenwoordigers van de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkszaken, Volksgezondheid Welzijn en Sport (vz), Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieu, Landbouw en Visserij, Onderwijs Cultuur en Wetenschappen, Verkeer en Waterstaat, Economische Zaken, en Financiën.

BIJLAGE 4

